

Utrzymanie i dobrostan psów – akty prawne

Edyta Sweklej, Elżbieta Horoszewicz, Roman Niedziółka

z Katedry Metod Hodowlanych, Hodowli Drobiu i Małych Przeżuwaczy Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach

Dobrostan zwierząt (welfare, well-being) jest to stan zdrowia fizycznego i psychicznego osiągany w warunkach pełnej harmonii ustroju w jego środowisku. (1). Wyróżnia go koncepcja „pięciu wolności”, która zakłada, że zwierzę powinno być wolne od:

- 1) pragnienia, głodu i niedożywienia – poprzez dostęp do świeżej wody i prawidłowej diety;
- 2) dyskomfortu – przez zapewnienie odpowiedniego środowiska, włączając w to kryjówki i miejsca odpoczynku;
- 3) bólu, zranień i chorób – przez zapobieganie lub szybką diagnozę i leczenie;
- 4) strachu i stresu – przez zapewnienie warunków zapobiegających cierpieniu psychicznemu;
- 5) przebywania w warunkach, które są sprzeczne z jego naturą – poprzez zapewnienie wystarczającej, odpowiednio zagospodarowanej przestrzeni (2).

Idea pięciu wolności dotyczy zarówno zwierząt gospodarskich, jak i towarzyszących. Niski poziom dobrostanu zwierząt skutkuje obniżeniem poziomu zdolności adaptacyjnych względem sytuacji stresowych, obniżeniem zdolności wzrostu i rozrodu, uszkodzeniami ciała, chorobami, immunosupresją, fizjologicznym i behawioralnym przeciwstawianiem się trudnościom oraz patologiami behawioralnymi. Wysoki poziom dobrostanu zwierząt charakteryzuje się przejawianiem różnorodnych form normalnego zachowania się, utrzymaniem w normie wskaźników fizjologicznych i wzorców behawioralnych (3).

Pies jest wyjątkowym przyjacielem człowieka, zwierzęciem szczególnie mu bliskim i oddanym, gotowym na współpracę w trudnych sytuacjach, jak i dzielenie wspólnego losu. Odnoszenie się człowieka do psa obok zasad i norm etycznych zostało unormowane w szeregu aktów prawnych, które zostały zebrane i omówione w tej publikacji.

Ustawa z 2 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt jest jednym z najważniejszych dokumentów prawnych regulujących stosunek: człowiek–zwierzę. W rozdziale 2 art. 9.1 czytamy m.in., że „Kto utrzymuje zwierzę domowe, ma obowiązek zapewnić mu pomieszczenie chroniące je przed zimnem, upałami i opadami atmosferycznymi, z dostępem do światła dziennego, umożliwiające swobodną zmianę pozycji ciała, odpowiednią karmę i stały dostęp

do wody oraz zabrania trzymania zwierząt domowych na uwięzi w sposób stały dłużej niż 12 godzin w ciągu doby lub powodujący u nich uszkodzenie ciała lub cierpienie oraz niezapewniający możliwości niezbędego ruchu. Długość uwięzi, o ile ta w ogóle jest konieczna, nie może być krótsza niż 3 m.” Art. 9a nakłada obowiązek powiadomienia Straży Gminnej, Policji lub najbliższego schroniska o porzuconym zwierzęciu, pozostawionym na uwięzi.

Artykuł 10 reguluje kwestię prowadzenia hodowli lub utrzymywania psów ras uznawanych za agresywne i nakłada na zainteresowanych obowiązek posiadania zezwolenia wydanego przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji w rozporządzeniu z 28 kwietnia 2003 r. w sprawie wykazu ras psów uznawanych za agresywne ustaliło listę 11 ras psów uznawanych za agresywne. Znalazły się na niej następujące rasy: amerykański pit bull terier, pies z Majorji (Perro de Presa Mallorquin), buldog amerykański, dog argentyński, pies kanaryjski (Perro de Presa Canario), tosa inu, rottweiler; akbash dog, anatolian karabash, moskiewski stróżujący i owczarek kaukaski.

Zgodnie z art. 10a i 10b wprowadzono zakaz obrotu oraz zakupu zwierząt domowych na targowiskach, targach i giełdach, prowadzenia targowisk, targów i giełd ze sprzedażą zwierząt domowych, wprowadzania do obrotu psów i kotów poza miejscami ich chowu lub hodowli, z wyjątkiem podmiotów prowadzących schroniska dla zwierząt oraz organizacji społecznych, których statutowym celem działania jest ochrona zwierząt oraz rozmnażania psów i kotów w celach handlowych. Zakaz nie dotyczy hodowli zarejestrowanych w ogólnokrajowych organizacjach społecznych, których celem jest działalność związana z hodowlą rasowych psów i kotów. Ponadto zabrania się puszczania psów bez możliwości ich kontroli oraz bez oznakowania umożliwiającego identyfikację właściciela lub opiekuna (zakaz nie dotyczy terenu prywatnego, jeżeli jest ogrodzony w sposób uniemożliwiający psu wyjście). Natomiast zgodnie z art. 11 pkt 1 na gminy został nałożony obowiązek zapewnienia opieki bezdomnym zwierzętom oraz ich wyłapywania.

Rozdział 8, art. 27 ustawy reguluje zagadnienia zabiegów na zwierzętach. Zgodnie

Welfare and management of dogs – legislation

Sweklej E., Horoszewicz E., Niedziółka R., Department of Breeding Methods and Poultry and Small Ruminants Breeding, Siedlce University of Natural Sciences and Humanities

In this article we aim at the presentation of a sequence of the prescriptive and administrative legislation governing dealing with dogs in order to ensure their welfare. It contains quoting and discussing legal norms starting from the Act on the protection of animals, through appropriate regulations, on the penal and civil codes finishing. Moreover, the most significant regulations of the European Commission and guidelines of the General Veterinary Inspectorate and the principal kynological national organization – Polish Kennel Club are exchanged.

Keywords: welfare, management, dogs, legislation.

z nim zabiegi lekarsko-weterynaryjne na zwierzętach są dopuszczalne dla ratowania ich życia lub zdrowia oraz dla koniecznego ograniczenia populacji i mogą być przeprowadzane wyłącznie przez osoby uprawnione. Zabiegi powodujące ból wykonuje się w znieczuleniu ogólnym albo miejscowym, z wyjątkiem tych zabiegów, które według zasad sztuki weterynaryjnej wykonuje się bez znieczulenia.

Rozdział 4 precyzuje warunki, które należy zapewnić zwierzętom wykorzystywanym do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych i specjalnych. Nie mogą one zagrażać ich życiu i zdrowiu ani powodować cierpienia (zakaz stosowania farmakologicznych i mechanicznych metod i środków dopingujących oraz organizacji walk z udziałem psów). Powinny mieć zapewniony właściwy wypoczynek po transporcie (możliwość regeneracji wypoczynkowo-ruchowej) oraz zapewnioną opiekę weterynaryjną. Tresura zwierząt do celów widowiskowo-rozrywkowych i obronnych nie może być prowadzona w sposób powodujący ich cierpienie czy też zwiększenie ich agresywności. Zabroniona jest także działalność menażerii objazdowych. Ustawa zabrania propagowania lub upowszechniania drastycznych scen zabijania, zadawania cierpienia lub innej przemocy ze strony człowieka, której ofiarami są zwierzęta, chyba że sceny te mają na celu napiętnowanie okrutnego zachowania wobec zwierząt.

Uzupełniająco do powyższej ustawy wydano rozporządzenie ministra środowiska z 20 stycznia 2004 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania poszczególnych gatunków zwierząt wykorzystywanych do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych i specjalnych, w myśl którego zwierzęta

stosownie do potrzeb biologii utrzymuje się, uwzględniając ich zachowania i zapewniając eliminację sąsiedztwa gatunków tworzących układ drapieżnik-ofiara. Separację: samców od samic nieprzeznaczonych do reprodukcji w okresie ich rui, ciężarnych samic lub samicy z młodymi od pozostałych osobników, osobników agresywnych, osobników chorych lub podejrzanym o zakażenie, zapewniających swobodę ruchu i wypoczynek w czasie zgodnym z ich aktywnością życiową, niezagrażających bezpieczeństwu ludzi i innych zwierząt, nieszkodliwych dla zdrowia zwierząt oraz niepowodujących urazów i uszkodzeń ciała lub cierpienia. W miejscach utrzymywania zwierząt należy zapewnić możliwość ochrony przed oddziaływaniem stresogennych czynników zewnętrznych, np. sąsiedztwo dróg o dużym natężeniu ruchu kołowego lub pieszego, obiekty przemysłowe lub gospodarcze, agregaty prądowe oraz stacje transformatorowe.

Zgodnie z rozporządzeniem w przypadku stosowania kojca z budą, gdzie pies ma być trzymany luzem, wymiary kojca powinny wynosić 2,5 m (podstawa, długość, szerokość, wysokość). Kojec musi być wyposażony w dwa pojemniki oraz kratki ściekowe niedostępne dla psów, furтка kojca powinna się otwierać do wewnątrz. Materiały wykorzystane do budowy budy powinny chronić przed czynnikami atmosferycznymi, dach pokryty tworzywem odpornym na korozję, uchylny, co pozwala na wietrzenie i mycie budy wewnątrz, (temp. wewnątrz ma wynosić >0). Konstrukcja oparta na podwójnej skrzyni. Wnętrze składane z desek gładko wyheblowanych założonych na pióro, obite folią przepuszczającą parę. Jeżeli kojec jest niezadaszony, okap dachu budy musi być wysunięty na odległość min. 20 cm, ściany zewnętrzne budy muszą być zaimpregnowane farbą olejną lub emulsyjną, ściany i dach budy należy wykonać z 25 mm tarcicy, podłogę budy i podest z 32 mm tarcicy, w celu uszczelnienia połączenia dach-ściana budy należy zamontować kantówkę o wymiarach 5 × 5 cm. Ściana działowa powinna dzielić budę na legowisko i przedsionek. Przedsionek budy powinien stanowić 30%, a miejsce do spania 70%. W przypadku utrzymania psa na wybiegu powierzchnia wynosi 15 m². Wybieg powinien być ogrodzony w całości siatką (w tym również od góry) o oczkach 2 × 2 cm, z drutu ocynkowanego o grubości 2,5 mm (dopuszczalne są ścianki boczne zbudowane z 1-calowych heblowanych i fugowanych desek), wysokość ogrodzenia ma wynosić 2,5 m, na froncie kojca należy umieścić drzwi, które mają otwierać się do wewnątrz. Szerokość drzwi powinna wynosić minimum 70 cm, natomiast wysokość musi być równa wysokości ogrodzenia. Konstrukcja wybiegu oparta powinna być o 2 ramy boczne, przednią oraz strop, słupy

pionowe ram stanowią kantówki o przekroju 10 × 10 cm, a poprzeczki łąta sosnowa o przekroju 4 × 8 cm. Spadek wybiegu powinien wynosić 5%. Utwardzony teren wybiegu powinien być otoczony chodnikiem o szerokości 50 cm. Podesty drewniane o powierzchni 100 × 80 cm, osadzone na drewnianych progach o wymiarach 4 × 4 cm.

Stojak na miski umieszczony w ścianie frontowej kojca, na ruchomej osi, 25 cm nad posadzką, pozwalającej obracać stojakiem (nawet o 360°), co umożliwi podawanie karmy psu bez otwierania kojca.

Innym aktem prawnym regulującym wielkość kojca jest rozporządzenie ministra rolnictwa i rozwoju wsi z 10 marca 2006 r. w sprawie szczegółowych warunków utrzymywania zwierząt w hodowlach zwierząt laboratoryjnych, w jednostkach doświadczalnych, jednostkach hodowlanych i u dostawców. Precyzuje ono warunki i sposób budowy kojców dla psów, zgodnie z którymi należy je rozmieszczać w odstępach uniemożliwiających wzajemne raniecie się zwierząt oraz wyposażać w urządzenia drenujące. Podczas przeprowadzania doświadczeń w czasie niezbędnym do osiągnięcia celu psy i koty powinny znajdować się w klatkach, w pomieszczeniach z naturalnym oświetleniem. Po zakończeniu badania należy zapewnić nie rzadziej niż raz dziennie swobodny spacer. Psom utrzymywanym wyłącznie na wybiegach należy umożliwić ochronę przed niekorzystnym wpływem warunków atmosferycznych.

Wewnątrz pomieszczeń dla zwierząt powinna panować temperatura 15–21°C. Zgodnie z wytycznymi nakreślonymi ustawą minimalna powierzchnia podłogi oraz wysokość klatki dla psa musi być dostosowana do wzrostu psa, np. dla psa o wysokości w kłębie do 30 cm wymagana jest powierzchnia 0,75 m² oraz klatka o wysokości przynajmniej 60 cm, analogicznie psy o wzroście do 40 cm – 1 m² i 80 cm, o wzroście do 70 cm – 1,75 m² i 140 cm.

Nieco inaczej mierzona jest minimalna powierzchnia kojca i zależna jest od masy ciała psa oraz liczby psów w nim przebywających. Dla psów o masie ciała poniżej 6 kg minimalna powierzchnia podłogi kojca nie może być mniejsza niż 0,5 m², zaś minimalna powierzchnia wybiegu przypadająca na 1 psa – 0,5 m², jednak nie mniej niż 1 m². Dla psów o masie ciała od 6 do 10 kg należy przeznaczyć kojec o powierzchni 0,7 m², zaś powierzchnia wybiegu jest zróżnicowana w zależności od liczby psów w nim przebywających: do 3 psów – 1,4 m², a powyżej 3 psów – 1,2 m². Psy o masie ciała od 10 do 20 kg wymagają 1,2 m² podłogi kojca oraz 1,6 m² wybiegu dla maksimum 3 psów oraz 1,4 m² powyżej 3 psów. Dla psów o masie 20–30 kg należy przewidzieć kojce o powierzchni podłogi 1,7 m², o powierzchni wybiegu 1,9 m² na 1 psa do

3 psów i 1,6 m² powyżej 3 psów. Dla psów o masie ciała powyżej 30 kg minimalna powierzchnia podłogi w kojcu wynosi 2 m², zaś minimalna powierzchnia wybiegu na 1 psa – 2 m² w przypadku utrzymywania do 3 psów i 1,8 m² powyżej 3.

Ze względu na to, że trudno jest znaleźć w aktach prawnych wymogi dotyczące budowy kojców, którym powinni podporządkować się właściciele psów towarzyszących lub pracujących, przytoczona ustawa może być pewnego rodzaju wskazówką przy planowaniu budowy kojca. W literaturze popularnonaukowej spotykamy liczne przykłady budowy komfortowych legowisk i kojców dla psów (4).

Omawiając akty prawne dotyczące psów, nie sposób pominąć art. 56 ust. 2 ustawy z 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. z 2008 r. nr 213 poz. 1342 ze zm.), która nakłada obowiązek corocznego szczepienia psów przeciwko wściekliźnie.

Prawo łowieckie (Dz.U. z 2013 poz. 1226) poświęca psom, w szczególności chartom, swój art. 10 o zapobieganiu kłusownictwu z chartami. Zgodnie z nim hodowanie lub utrzymywanie chartów rasowych lub ich mieszańców wymaga zezwolenia starosty, na wniosek osoby zamierzającej prowadzić hodowlę lub utrzymywać takiego psa. Minister rolnictwa i rozwoju wsi w porozumieniu z ministrem do spraw środowiska, po zasięgnięciu opinii Związku Kynologicznego w Polsce oraz Polskiego Związku Łowieckiego, określił w drodze rozporządzenia, warunki i sposób hodowania i utrzymywania chartów rasowych oraz ich mieszańców (rozporządzenie z 5 lipca 2010 r., Dz.U. nr 135, poz. 909).

Oprócz regulacji rządowych miłośnicy i hodowcy psów zrzeszeni w Związku Kynologicznym w Polsce przyjęli statut określający normy postępowania wszystkich członków organizacji wobec psów (5). Statut zobowiązuje do humanitarnego traktowania wszystkich zwierząt i przestrzegania ustawy o ochronie zwierząt oraz innych przepisów dotyczących utrzymywania i hodowli psów. Regulamin hodowli psów rasowych Związku Kynologicznego w Polsce określa w punkcie VI prawa i obowiązki hodowcy, w myśl których hodowca ma obowiązek: otoczyć opieką posiadane psy, zapewnić im higieniczne warunki utrzymania i należyłą pielęgnację, właściwie żywić, chronić przed przypadkowym kryciem, poddawać szczepieniom ochronnym, zadbać o rozsądny rozwój własnej hodowli, tzn. utrzymywać tylko taką liczbę psów, którym jest w stanie zapewnić godziwe warunki egzystencji, ograniczyć mioty suki do jednego w roku kalendarzowym, wydawać nabywcom szczenięta po ukończeniu 7 tygodni wraz z metrykami i książeczkami zdrowia (z adnotacją o szczepieniach

i odrobaczeniu szczeniąt), przestrzegać zakazu jednoczesnego lub naprzemiennego rejestrowania, wystawiania, rozmnażania tych samych psów w innych organizacjach kynologicznych. W związku z nowelizacją ustawy o ochronie zwierząt, Zarząd Główny Związku Kynologicznego w Polsce podjął uchwałę o tym, iż wszystkie psy urodzone w Polsce po 1 stycznia 2012 r. muszą mieć pozostawione naturalne uszy i ogony i od 1 stycznia 2012 r. został wprowadzony zakaz wystawiania psów z kopiowanymi ogonami i/lub uszami.

W tym miejscu warto przytoczyć inne akty prawne regulujące kwestie utrzymania i dobrostanu psa oraz odpowiedzialności ciąży na jego właścicielu.

- Art. 181. Kodeksu karnego informuje o konsekwencjach za spowodowanie zniszczenia w świecie zwierzęcym w znacznych rozmiarach w postaci pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (przy działaniu nieumyślnym grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2), zaś „Kto niszczy albo uszkadza zwierzęta, powodując istotną szkodę, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności)”.
- Art. 202. ostrzega, że „Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem zwierząt, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”.
- Art. 424. reguluje kwestię ochrony przed agresywnymi zwierzętami, mówiąc, że „Kto zabił lub zranił cudze zwierzę w celu odwrócenia od siebie lub od innych niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio od zwierzęcia, ten nie jest odpowiedzialny za wynikłą stąd szkodę, jeżeli niebezpieczeństwa sam nie wywołał, a niebezpieczeństwu nie można było inaczej zapobiec i jeżeli ratowane dobro jest ważniejsze niż dobro naruszone”.
- Natomiast art. 431. Kodeksu cywilnego wspomina, że „Kto zwierzę chowa albo się nim posługuje, obowiązany jest do naprawienia wyrządzonej przez nie, niezależnie od tego, czy było pod jego nadzorem, czy też zabłąkało się lub uciekło, chyba że ani on, ani osoba, za którą ponosi odpowiedzialność, nie ponoszą winy” i dalej w art. 432 mówi, że posiadacz gruntu może zająć cudze zwierzę, które wyrządza szkodę na gruncie, jeżeli zajęcie jest „...potrzebne do zabezpieczenia roszczenia o naprawienie szkody, dodatkowo na zajętych zwierzęciu posiadacz gruntu uzyskuje ustawowe prawo zastawu dla

zabezpieczenia należnego mu naprawienia szkody oraz kosztów żywienia i utrzymania zwierzęcia”.

- Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych i administracji z 4 lutego 2005 r. w sprawie zwierząt wykorzystywanych w akcjach ratowniczych określa m.in. rasy psów wykorzystywanych w akcjach ratowniczych, szczegółowe zasady szkolenia zwierząt, normy żywienia zwierząt, specjalności ratownicze zwierząt, kwalifikacje egzaminatorów i tryb egzaminowania.

Polska, jako członek Unii Europejskiej, zobowiązana jest do przestrzegania norm prawnych Wspólnoty. W zakres pojęcia dobrostanu wchodzi również warunki przewozu zwierząt i humanitarnego sposobu uboju, należy wspomnieć o dyrektywie Rady 92/65/EWG z 13 lipca 1992 r. ustanawiającej wymagania dotyczące zdrowia zwierząt regulujące handel i przywóz do UE zwierząt, nasienia, komórek jajowych i zarodków oraz o aktach prawnych regulujących przemieszczanie zwierząt towarzyszących, a należą do nich:

- Rozporządzenie (WE) nr 998/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z 26 maja 2003 r. w sprawie wymogów dotyczących zdrowia zwierząt, stosowanych do przemieszczania zwierząt domowych o charakterze niehandlowym i zmieniające dyrektywę Rady 92/65/EWG.
- Rozporządzenie Komisji (UE) 1152/2011 z 14 lipca 2011 r. uzupełnia rozporządzenie (WE) 998/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do środków zapobiegawczych w celu kontroli zarażenia *Echinococcus multilocularis* u psów.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 438/2010 z 19 maja 2010 r., zmieniające rozporządzenie (WE) nr 998/2003, określa wymogi dotyczące zdrowia zwierząt, stosowane przy przemieszczaniu zwierząt domowych o charakterze niehandlowym.
- Rozporządzenie Komisji (UE) 388/2010 z 6 maja 2010 r. w sprawie wykonania rozporządzenia (WE) nr 998/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady odnosi się do maksymalnej liczby zwierząt domowych niektórych gatunków, jakie mogą być przedmiotem przemieszczania o charakterze niehandlowym.
- Dyrektywa Rady 92/65/EWG z 13 lipca 1992 r. ustanawia wymagania dotyczące zdrowia zwierząt regulujące handel i przywóz do Wspólnoty zwierząt, nasienia, komórek jajowych i zarodków nieobjętych wymaganiami dotyczącymi zdrowia zwierząt ustanowionymi w szczególnych zasadach Wspólnoty, określonych w załączniku A (dyrektywa 90/425/EWG).
- Decyzja Komisji WE z 26 listopada 2003 r. ustanawia wzór paszportu

do celów wewnątrzspółnotowego przemieszczania psów, kotów i fretek (notyfikowana jako dokument nr C(2003)4359)(2003/803/WE). Zwierzęta towarzyszące przemieszczane w celach niekomercyjnych z państw Unii Europejskiej do Polski muszą spełniać następujące wymagania: muszą być zidentyfikowane za pomocą mikroczipów, zgodnego z wymaganiami normy ISO 11784 lub aneksu A do normy ISO 11785 (w przypadku gdy mikroczip nie spełnia wymagań żadnej z wymienionych norm, właściciel zwierzęcia lub osoba za nie odpowiedzialna w imieniu właściciela musi zapewnić możliwość odczytania numeru mikroczipów podczas jakiegokolwiek kontroli, tzn. musi dysponować czytnikiem), lub czytelnego tatuażu, jeśli tatuaż był wykonany przed 3 lipca 2011 r. Ponadto zwierzęta muszą zostać zaszczepione przeciwko wściekliźnie oraz zaopatrzone w paszport, wystawiony przez upoważnionego lekarza weterynarii, poświadczający ważność szczepienia przeciwko wściekliźnie.

Firmy zajmujące się komunikacją publiczną opracowały regulacje dla podróżujących z psami. Psy podróżujące pociągiem, jak i innymi środkami komunikacji miejskiej powinny być na smyczy i mieć założony kaganiec, powinny być pod opieką osoby pełnoletniej, mieć ważny bilet i aktualne świadectwo szczepienia. Jeśli inni podróżni zgłoszą sprzeciw co do podróżowania z psem, należy przenieść się do innego przedziału lub miejsca, które wskaże kierownik pociągu, zasada ta nie dotyczy jednak psów przewodników, zwierząt w wagonach bezprzedziałowych i psów służbowych z opiekunami. W obowiązku właściciela jest też dbanie o czystość w miejscu przewożenia psa.

Piśmiennictwo

1. Hughes, B.O.: Welfare of intensively housed animals. *Vet. Res.* 1988, 123, 33.
2. Farm Animal Welfare Advisory Committee (FAWAC) – tekst zamieszczony na <http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>
3. Broom D.M.: Animal behaviour as an indicator of animal welfare in different housing and management systems. *9th Intern. Cong. Anim. Hyg.*, Helsinki, Finland. 1977, 1, 371.
4. Ściesiński K.: *Hodowla psów*. Wydawnictwo SGGW-AR, 2004 Warszawa.
5. Statut Związku Kynologicznego w Polsce – www.zkwp.pl

Wykaz norm i aktów prawnych zawierających zapisy odnoszące się do utrzymania i dobrostanu psów (stan na 24 marca 2014 r.)

1. Kodeks cywilny (Dz.U. 64.16.93).
2. Kodeks karny (Dz.U. 97.88.553).
3. Kodeks wykroczeń (Dz.U. 07.109.756).
4. Rozporządzenie MRiRW z dnia 10 marca 2006 r. w sprawie szczegółowych warunków utrzymywania zwierząt w hodowlach zwierząt laboratoryjnych, w jednostkach doświadczalnych, jednostkach hodowlanych i u dostawców. (Dz. U. z dnia 28 marca 2006 r.).

1. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 maja 2005 r. w sprawie znakowania psów, kotów i zwierząt naczelnych (Dz.U. z dnia 31 maja 2005r.).
2. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 stycznia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu ustalania i wysokości opłat za czynności wykonywane przez Inspekcję Weterynaryjną, sposobu i miejsc pobierania tych opłat oraz sposobu przekazywania informacji w tym zakresie Komisji Europejskiej (Dz.U. 2012 poz. 138).
3. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 maja 2007 r. w sprawie powoływania komisji egzaminacyjnej, która przeprowadza egzamin kończący szkolenie osób wykonujących czynności w zakresie transportu lub obsługi zwierząt (Dz.U.07.98.654).
4. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 sierpnia 2004 r. w sprawie warunków i wysokości wynagrodzenia za wykonywanie czynności przez lekarza weterynarii i inne osoby wyznaczone przez powiatowego lekarza weterynarii (Dz.U. z dnia 13 sierpnia 2004 r. ze zm. z dnia 13 stycznia 2012 r.).
5. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowych wymagań weterynaryjnych dla prowadzenia schronisk dla zwierząt (Dz.U. z dnia 12 lipca 2004r.).
6. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 stycznia 2007 r. w sprawie dopuszczalnych zawartości substancji niepożądanych w paszach (Dz.U. z dnia 8 lutego 2007r., ze zm. z dnia 9 sierpnia 2010 r.).
7. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 7 stycznia 2005 r. w sprawie zwalczania wścieklizny (Dz.U. z dnia 21 stycznia 2005r.).
8. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i administracji z dnia 28 kwietnia 2003 r. w sprawie wykazu ras psów uznanych za agresywne (Dz.U.z dnia 8 maja 2003r.).
9. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 sierpnia 1998 r. w sprawie zasad i warunków wylapywania bezdomnych zwierząt (Dz.U. z dnia 5 września 1998 r.).
10. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4 lutego 2005 r. w sprawie zwierząt wykorzystywanych w akcjach ratowniczych (Dz.U. z dnia 1 marca 2005r.).
11. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 20 stycznia 2004r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania poszczególnych gatunków zwierząt wykorzystywanych do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych i specjalnych (Dz.U. z dnia 4 lutego 2004r.).
12. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 3 sierpnia 2011 r. w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi (Dz.U. 2011 nr 173 poz. 1037).
13. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 9 maja 2003 r. w sprawie wystawiania przez lekarzy weterynarii recepty na produkty lecznicze lub leki recepturowe przeznaczone dla ludzi, które będą stosowane u zwierząt (Dz.U. z dnia 30 maja 2003 r.)
14. Statut Związku Kynologicznego w Polsce.
15. Ustawa z dnia 11 marca 2004 roku o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. t.j. z 2008 r. nr 213 poz. 1342 ze zm. z dnia 22 listopada 2013 r.)
16. Ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie (Dz.U.05.127.1066).
17. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (Dz.U. z dnia 30 kwietnia 2004 r. ze zm. z dnia 7 grudnia 2012 r.).
18. Ustawa z dnia 21 grudnia 1990r. o zawodzie lekarza weterynarii i izbach lekarsko-weterynaryjnych (ze zm. z dnia stycznia 2008 r. - Dz.U. 2008 nr 43 poz. 258).
19. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. 03.106.1002., ze zm. z dnia 22 listopada 2013 r.).
20. Ustawa z dnia 21 stycznia 2005r. o doświadczeniach na zwierzętach (Dz.U. z dnia 24 lutego 2005 r.).
21. Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o inspekcji weterynaryjnej (Dz.U.07.121.842 ze zm. z dnia 19 lutego 2010 r.).
22. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji. (Dz.U. 1990 nr 30 poz. 179).

Unijne akty prawne zawierające zapisy odnoszące się do utrzymania i dobrostanu psów (stan na 24 marca 2014 r.)

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 438/2010 z dnia 19 maja 2010 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 998/2003 w sprawie wymogów dotyczących zdrowia zwierząt, stosowanych do przemieszczania zwierząt domowych o charakterze niehandlowym.
2. Rozporządzenie Komisji (UE) NR 388/2010 z dnia 6 maja 2010 r. w sprawie wykonania rozporządzenia (WE) nr 998/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie maksymalnej liczby zwierząt domowych niektórych gatunków, jakie mogą być przedmiotem przemieszczania o charakterze niehandlowym.
3. Dyrektywa Rady 92/65/EWG z dnia 13 lipca 1992 r. ustanawiająca wymagania dotyczące zdrowia zwierząt regulujące handel i przywóz do Wspólnoty zwierząt, nasienia, komórek jajowych i zarodków nieobjętych Wymaganiami dotyczącymi zdrowia zwierząt ustanowionymi w szczególnych zasadach Wspólnoty określonych w załączniku A pkt I do dyrektywy 90/425/EWG.
4. Decyzja Komisji WE z dnia 26 listopada 2003 r. ustanawiająca wzór paszportu do celów wewnątrzwspólnotowego przemieszczania psów, kotów i frotek (notyfikowana jako dokument nr C(2003) 4359) (2003/803/WE).
5. Decyzja Komisji z dnia 2 lutego 2005 r. ustanawiająca okres, po którym szczepienie przeciwko wściekliznie uważa się za ważne.
6. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2005 z dnia 22 grudnia 2004 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas transportu i związanych z tym działań oraz zmieniające dyrektywy 64/432/EWG i 93/119/WE oraz rozporządzenie (WE) nr 1255/97.

1. Rozporządzenie (WE) nr 998/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 maja 2003 r. w sprawie wymogów dotyczących zdrowia zwierząt, stosowanych do przemieszczania zwierząt domowych o charakterze niehandlowym, i zmieniające dyrektywę Rady 92/65/EWG.
2. Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) nr 1152/2011 z dnia 14 lipca 2011 r. uzupełniające rozporządzenie (WE) nr 998/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do zdrowotnych środków zapobiegawczych w celu kontroli zarażenia Echinococcus multilocularis u psów.